

Madách — emlékérmesek, 1970.

A hagyományos október eleji emlék ünnepségen Szinetár Miklós „Az ember tragédiája” tévé filmváltozatának rendezéséért, Kozocsa Sándor Madách kutatásaiért, Kmetty Kálmán Balassagyarmat kulturális életének fellendítéséért, Loránt János pedig — ahogy az indokolás elhangzott — „megyénk határán is túllépő jelentős képzőművészeti munkásságáért” kapott Madách-emlékplakettet.

1.

Kozocsa Sándor Budapesten lakik, egy Rakóczi úti épület fogadja magába tízezer kötetes könyvtárát, amelyben számos Madáchcsal kapcsolatos ritkaság található. Gyűjteménye a legjelesebbek közül való, szinte életét szentelte a Madách kutatásnak. Kozocsa Sándor hatvanhat éves, s a beszélgetésből egy élményekben gazdag kutató pálya rajzolódik clénk.

Az ember tragédiája első olvasmányai között szerepelt. 13—14 éves kisdíák volt, mikor megtalálta a mű első példányát, s azóta legalább százszor elolvasta. Számítalan előadását is látta a remekműnek, különböző rendezésekben.

Kozocsa Sándor élete két író óriás munkájának feldolgozásában telt el eddig. Vörösmarty mellett Madách a legkedvesebb költője. Könyvtárában, amelyben helyet kap számos kézirat is, megtalálható a Madách ikonográfia szinte minden elérhető képe. Dédelgetett vágyai közé tartozik ifjúkori álma, hogy gyűjteményéből Madách szobát rendezzen be. De folytassuk tovább a megkezdett gondolatort: mi volt az a sajátosság, amivel Madách egy 13—14 éves fiatalemberre hatást gyakorolt?

— Azt hiszem — mondta Kozocsa Sándor —, hogy elsősorban a mű meséje ragadott meg. Eszmei mondanivalóját akkor még nem tudtam felfogni. Oly gazdag a mű meséje, mintha az ezeregy éjszakában kalandozna az olvasó: mindenre választ kap. A rajongás 17—18 éves koromban tudatosult, mikor Madách minden művét elolvastam. Különösen levelezése gyakorolt rám óriási hatást, mert abban lehet megérteni Madách fájdalmát, keserűségét, csalódásait. Ekkor alapoztam meg könyvtáramat: azóta gyűjtöm a Madáchcsal kapcsolatos írásokat, cikkeket, recenziókat. Példának csak egy kedves dolgot említek: tulajdonomban van Vörösmarty Marót bán című, 1838-ban megjelent drámájának egy olyan példánya, amelyben az előfizetők között megtalálható a 15 éves Madách Imre neve is.

Kozocsa Sándor az Országos Széchenyi Könyvtárban kezdte pályafutását, mikor 1927-ben az Irodalomtörténeti Közlemények akkori szerkesztője, Császár Elemér az akadémia folyóiratában megbízta kutatónkat, hogy állítsa össze az év irodalomtörténeti munkásságának bibliográfiáját.

— A feladat izgalmas volt, s ennek eredményeként azóta rendületlenül elkészítem az elmúlt évek magyar irodalmi bibliográfiáját, amiben Madách mindig gazdagon és jelentősen van képviselve.

Kozocsa Sándornak — mint már említette — Madách levelei jelentik a legnagyobb élményt. Mindennapos olvasmányai közé tartoznak Madáchnak az édesanyjához írt levelei. S amit kutatónk ebből leszűrte, az is érdekesen hangzik:

— Nem látom teljesen indokoltnak, hogy Madách eldobta magától Erzsit, talán meg kellett volna bocsátania neki és akkor az ő élete is boldogabb lett volna. Bár az is lehetséges, hogy akkor nem készül el a világirodalom egyik legnagyobb alkotása, Az ember tragédiája.

Kozocsa Sándor sokat gondolkodik azon, hogyan tudnánk Madách emlékét a legméltóbban megőrizni. Múzeumalapítási tervét már említettük. De tervezi egy Madách összkiadás közreadását is, amelyben a művek mellett helyet kapnának az összes változatok, jegyzetek, külföldi utalások is. Azonban ennél is közelebb áll a szerzőhöz a most készülő két kötetes hatalmas Madách bibliográfia, amely tízezer címszavat tartalmaz majd. Kétharmad része hazai, egyharmad része külföldi utalásokat. A bibliográfiában minden Madáchcsal kapcsolatos frás, bemutató, legyen az színházi, tévé, vagy rádióadás, kiadás helyet kap. A készülő mű felépítése: Madách művei kronológiai sorrendben, drámai művek, verses művek, levelezések. A harmadik részben az irodalom kap helyet. Az utóbbi nélküli az időrendiséget, mivel túlságosan elveszne az anyagban. Itt többek között megtalálhatjuk majd a tragédia illusztrálóinak nevét, de meglehetjük a kísérőzenét komponáló muzsikuskok névsorát is.

Kozocsa Sándor a készülő bibliográfiát Madách születésének 150. évfordulójára készíti. Munkájával Madách műveinek még jobb megismerését kívánja szolgálni: legyen mindenki számára hozzáférhető a teljes Madách oeuvre és a hozzá kapcsolódó szakirodalom. A bibliográfus-szerkesztő ifjúkori lelkesedéssel dolgozik összeállításán, hogy a jubileumra az érdeklődők asztalára tegye érdekes és nagyon hasznos gyűjteményét.

2.

Kmetty Kálmánnal az alábbi beszélgetést sikerült rögzíteni:

— Nehéz meghatódottság nélkül köszönetet mondani ezért a nagy megtiszteltetésért, amelyben részem volt ebben a pillanatban, mikor ünnepélyes keretek között átvettem a Madách emléklapokat. Úgy érzem, hogy itt és most feltétlen szólni kell arról a két nagy találkozásomról Madáchcsal, amely végérvényesen hozzájárult ahhoz, hogy eljegyezzem magam pedagógiai és jelenleg tanácsi munkásságom mellett a népműveléssel.

— 1943-ban, a tanítóképzőből való kikerülésem után éppen Csesztvére kerültem. Ma úgy érzem, hogy ez tudat alatt, valamely belső erők hatására történt így, mivel 10—12 munkahely között választhatam. Az első munkahely föltétlenül kedves és felejtethetetlen, egy életre szóló mély emléket hagy az emberek életében. Számomra Csesztve jelentette ezt. Tehát 1943-ban kerültem oda s úgy éreztem, hogy egy csesztvei tanítónak többet kell tudni Madách-ról, Az ember tragédiájáról, munkásságáról, mint amennyit a tanítóképzőben, középiskolában akkoriban tanítottak. Valóban így is történt. Miután igyekeztem utána nézni a dolgoknak, rövidesen kitűnt, hogy Csesztvén sajnos én voltam a legjobb ismerője Az ember tragédiájával kapcsolatos általános problémáknak. Ez azonban kettős feladatot rótt rám. Egyrészt azt, hogy tovább kutassak ezen a területen, szélesítsem az ismereteimet, és ugyanakkor — elsősorban az iskolában — át is adjam őket. Az iskolán kívüli munkában is láttam azt az úrt, amely jelentkezett s munkaalkalmat találtam, hogy dolgozhassam. Azóta is gyakran járok Csesztvére, találkozom régi tanítványaimmal, ismerőseimmel, barátaimmal és ilyenkor úgy érzem mindig — visszagondolva a huszonhét évvel ezelőtti munkásságra —, hogy akkori tevékenységemért a nyugodt lelkiismeret boldog érzése tölthet el.

— A második nagy találkozásom 1964-ben, a Madách centenárium alkalmával, volt, amikor mai szemmel visszatekintve szerény megbízatást kaptam arra vonatkozólag, hogy a ballagogyarmati rendezvények előkészítésében vegyem ki részemet. Akkori munkám önkéntelenül is kiszélesedett, részben mert éreztem, hogy erre szükség van, másrészt azért, mert felkerestek egykori csesztvei tanítványaim, az akkori tanácsi vezetők, tanácsot és segítséget kérve. Boldog voltam, hogy vissza-kerülhettem ismét Csesztvére és segítségükre lehettem abban a munkában, amelyet én már 27 évvel ezelőtt megkezdtem.

— További terveimmel kapcsolatban — szeretném ezt inkább többes számra helyesbíteni, mivel oly nagy terveink vannak, hogy egy ember bármennyire is megszállottja egy ügynek, több emberre van szükség, hogy meg tudjuk azokat valószínűsíteni. Első nagy terveink, hogy Madách születésének 150. évfordulójára felépítjük a régen várt és tervezett művelődési otthonát Balassagyarmaton, amelyet szocialista kultúrával és madáchi eszmékkel szeretnénk megtölteni. Kapunyitáskor Az ember tragédiáját szeretnénk bemutatni a Nemzeti Színház előadásában. Megjelentetünk egy színes, képes kiadványt is, amely a Madáchcsal és Madách munkásságával kapcsolatos tárgyi emléket képekben mutatja be. Reméljük, ezzel is nagy lépést teszünk előre, hogy még szélesebb körben megismertessük Madáchot, Madách eszméit és munkásságát megyénkben és a megyén túl.

— Sok hagyomány kötelez bennünket Balassagyarmaton, hogy fokozottabb erővel foglalkozzunk és dolgozzunk a közművelődésért. Melyek ezek a hagyományok? Mindjárt elsőnek Madáchot említem. De mellé sorakoztatom kortársát, Bérczy Károlyt, Nagy Ivánt említhetem, továbbá Mikszáth Kálmánt, Szabó Lőrincet, de hogy a kulturális élet más területére emlékezzem, a nagy zeneszerző Rózsavölgyi Márkra is gondolok, aki a magyar csárdás egyik megteremtője volt. Ezek munkássága nem maradhatott nyomtalanul a városban, szelleme ott él és bennünket arra kötelez, hogy ezen az úton tovább dolgozzunk.

— Mint említettem, hagyományok vannak, légköre van Balassagyarmatnak. Ha a vezetők szívvel-lélekkel dolgoznak egy ügyért, a közkatonák szívesen állnak a vezetők mellé. Betársulnak és megtalálják azt az örömet, azt a szellemi felemelkedést, amit ez a munka jelent számukra. Már az általános iskolában, a középiskolákban fokozottan pedig azon fáradoznak és dolgoznak, hogy valóban ismerjék meg ezeket a hagyományokat, ismerjék meg azt a kellemesen boldog érzést, amit ebben a munkában lelteni lehet.

Lóránt János a fiatal festők közé tartozik, mindössze harminkét éves. Kaposvári. nagybátonyi és miskolci egyéni tárlata után Budapesten, a Derkovits-teremben állított ki. A képzőművészet barátai már felfigyeltek a nevére: szikár tünősű képei nemcsak színvilágukkal, mély emberi tartalmukkal lepik meg az érdeklődőket.

3.

Lóránt János az Alföldön született, Szeged, Kaposvár voltak műhelyének eddigi állomásai. Négy évvel ezelőtt Salgótarjánban telepedett le. Festményeinek témavilágát salakhegyek, gyarak, bezárt bányák töltik meg. Műtermének ablakából a születendő Salgótarjánt lehet látni: az acél, a beton és az üveg városát.

Lóránt Jánoshoz négy kérdést intéztünk:

1. Hogyan ismeri Madách műveit?

— Amit középiskolában tanultam, azt ismerem. Színházban láttam a Tragédiát és a Mózes-t. Van Salgótarjánban viszont egy szobor, Varga Imre szobra, amely nagyon sokat segített nekem, hogy Madáchot mint embert megismerjem.

2. Ez a szobor mennyiben különbözik a közvélemény által számontartott alkotásoknál?

— Szerintem Varga Imre alkotása nagyon kifejező, jó szobor. Gondolom, nem tetszik a közönségnek, mert formailag meglehetősen furcsa alakot ábrázol, egy szinte groteszk alakot mutat be. Viszont azt írják Madáchról — Jobbágy Károly verselésére gondolok —, hogy ilyen volt. Varga ezt megfogta és szellemiségében tudta visszaadni a szoborban.

3. Kritikusai eddigi pályafutása során különböző korszakokat jelölnek meg festészetében. Minek tulajdonítható ez?

— Először a természet szépsége hatott rám, mindent az eredeti színben és formában igyekeztem megfesteni. Víz mellett nőtem fel, s ez meghatározta szemléletemet. A kaposvári kiállításom anyaga még erre épült. Később már nem is annyira a motívumok; a viszonyok érdekelték, amelyek elindítják egy-egy kép születését. Nem szerettem a szokványosan felépített festményeket. Úgy rendezem a képen szereplő tárgyakat, motívumokat, hogy azzal is jelentsek valamit. Ennek következtében színvilágom meglehetősen leegyszerűsödött. Főleg szürkék, barnák, sárgák lehetők felképcimen. Lehet, hogy később színesebb leszek, bár ez nem tarkaságot jelent.

4. Az Alföld síkságáról a dunántúli lankákon keresztül érkezett a hegyek karéjától körülvevő Salgótarjánba. Hogyan fogadta be a város?

— Ennek a három világnak a megismerése hozzájárult fejlődésemhez. Salgótarjánban viszonyítanom kellett, viszonyulni az itt élő emberekhez. Be kellett fogadnom őket, hogy ők is elfogadjanak. A környezet meghatározó. Úgy érzem a Salakhegyről szóló képem már kötődést jelentett a bányászlelek keménységéhez. Vagy a Vöröshegy. Először a homlokomba ütőző tájba próbáltam belekapaszkodni, később már a tájon keresztül az emberek lelkivilágát ábrázolni. A Bányászors című képem egyrészt sirató — a bezárt bányák fölött, — másrészt az emberi továbbhaladásról akartam benne szólni. Képeimben nemcsak egy tájegység etnikáját szeretném kifejezni, hanem az ott élő emberek érzelmi világát is. Úgy vagyok ezzel, mint pedagógus koromban a tanítványaimmal: amit a gyermek észrevesz a világból, azt óriási nagy-nak látja, óriásivá növeli. Ezt szeretném én is: ami kis dolgot észrevesz az ember, azt olyan nagyra tudja növelni, hogy mások észrevegyék, felfigyeljenek rá.

MOLNÁR ZSOLT

Jobbágy Károly

Útravaló a „Papírszárnyak“-hoz

Ha sorra veszem eddigi jelentkezéseim kiderül: a világot akartam én is megváltani. **Feltámadás** (Miből? Mire?) **Hajnali viadal** (Ki ellen és milyen győzelmi esélyekkel?) **Hó és Nap** (Micsoda ellentét! Az egyik oldalon a nagy, hideg tisztaság, s vele szemben az örök fény, vakító tűz. Sugárzott valami ebből a lapokon? **Háló nélkül** (Az öregedő artista szavai nyomán micsoda ígélet: minden ugrás, minden vers, az utolsó vallomás, akár az élet árán is. De az óvatos szerkesztő czekeket a „mindent kimondó” verseket, mint felesleges „hözöngéseket” kidobálta a kéziratból, s maradtak a jobbára szelíd kesergések, lobogó indulatok.) **Éjszakai vetítés** (Ez már csendesebb. Egy élet az éjszaka szétfosló sötét egére felvetítve. De mennyi nevetséges remény kísérte: Most fognak majd megdöbbenve felfigyelni az emberek az életműre. Senki sem figyelt fel, nem kapott a szívéhez önváddal, hogy mennyire nem vette észre „tehetségemet.”)

És ágáltam, szónokoltam, szavaltam, nyilatkoztam kicsit megszállottan, bízva a magam elhivatottságában.

Most ötvenedik évemben, s már korábban is, olyan vakító józanság telepedett hidegen a szívemre... (Meginť ezek a romantikus túlzások! Dehogy is a szívemre, az az izomsomó pumpál, dolgozik, zötyög, semmit nem vesz észre ilyen érzések híjján) inkább, értelmemre, és ennek fényénél minden oly nevetséges póznak és felesleges ugrálásnak tűnik. A puffogó címek, az önreklámozás...

Hiszen rá kellett ébrednem arra is, hogy ebben az irodalmi vásárban maga a mű, — harmadrangú kérdés. Az első az; — akármilyenné sikerült: — Ki írta? Melyik skatulyából való? A második: Kik a barátai? Milyen hatalom van a kezében? Kell-e tartani tőle és lehet-e remélni vizontszolgálatokat? És csak ez után következik a mű, vagy „művecske”, amire a kritikus olyan értékbélyeget üt, amilyen kedve van. Hiszen már előítélettel ül le mellé, forgatja lapjait.

Az irodalmi alkotás nem mérhető teljesítmény, értékelése erősen függ az olvasó hangulatától, befolyásoltságától. Ha valakit a bírálók testülete a „nem izgalmas” skatulyába rakott, megírhatja a világirodalom remekműveit, akkor sem veszik észre. Aki az ítéletet írja, nem olvas el minden verset, csak kikeresi a saját értékelését alátámasztókat s a többin átlapoz.

— De hát a verset nem az ítélőszéknek, hanem az olvasónak írják — mondhatná valaki a vigasz kegyes szándékával. Csak hogy az olvasó sem mentes a reklámtól,